

Halyflyk, şeýlemi?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Halyflyk, şeýlemi? HALYFLYK, ŞEÝLEMI?

Fransuz, nemes, iňlis, pars, arap dillerini suwara bilerdi.
Suratkeşdi.

Türk şekillendiriş sungatynyň iň öñdebaryjy wekilleriniň hataryna girdi.

Osman Hamdi beýiň okuwçysydy.

Zonaro bilen dostdy.

Ybraýym Çally, Hikmet Onat, Namyk Ysmaýyl, Nazmi Ziýa ýaly 1914-nji ýylyň suratkeşler tapgyry bilen birlikde bir ussahanada surat çekmegin halaýardy.

Bu topraklarda gurlan ilkinji Suratkeşler birleşiginiň (Ressamlar Cemiyeti) başlygydy.

Parižde sergi gurnady.

"Haremde Bethowen", "Haremde Gýote" ýaly surat eserleri Wena sergisinde görkezildi.

Bu suratlar hazır Ankaranyň Döwlet Surat-heýkel muzeýinde we Stambulyň Surat-heýkel muzeýinde saklanýar.

Ýalaňaç görnüşli keşpleri saýlapdy, fanatizme ýykgyn etmedi, nýu (adam bedenini ýalaňaç suratlandyrýan suratlara berilen at) suratlary döretdi.

Hatda haremdeki aýal-gyzlary-da howzuň başında ýalaňaç ýagdaýda durkalar şekillendirdi.

Baryp-ha 1899-njy ýylda çeken "Howludaky aýallar" ("Avluda Kadınlar") atly ýagly suraty 2013-nji ýylda 1 million 600 mün lira satyldy, şol wagtyň puly bilen bu bir million dollara barabardy.

Stambulda surat ussahanalaryny açdy, zehinli ýaşlaryň Ýewropada sungat ugrundan bilim almagy üçin taýýarlaýış kurslaryny okatdy, meselem, Hüseyín Awni Lifižiň Parižde okamagyna hemayat etdi.

Ösen aň-düşünjeli, Intellektaul adamdy.

Döwrüniň progressiw adamlary bilen dostluk açardy. Abdylhak

Hamit Tarhan, Rejaýzada Mahmut Ekrem, Tewfik Fikret, Pýerr Loti dagylaryň portretini çekdi.

Teatryň müşdagdydy, spektakllary sypdymazdy.

Bir gezek "Baýguş" pýesasyna tomaşa etmäge gitdi, baş rolda oýnaýan artiste haýran galdy, ol garry adamyň rolunda oýnaýardy, aslynda artist ýaňy ýigrimi dört ýaşyndady, soň ol ýaş artisti köşge çagyrdy, teatrdaky ýaly garry adamyň makiýažyny etdirdi, ýagly surat portretini çekdi, heniz atowazasy ýaýramanka onuň üstünden baran ol ýaş ýigidiň ady Muhsin Ertugruldy.

Şekillendiriş sungatyna bolşy ýaly, saza-da uly gyzyklanma bildirerdi.

Ferens Listiň okuwçysy wenger pianinoçy Hegyei, keman (skripka) wirtuozy Karl Berger bilen işleşdi.

Pianino, keman, wiolonçel ve klawikord çalardy.

Konsertler, prelýudiýalar berdi.

Köne türk elipbiýinde adynyň ýazylan we 1911-nji ýylyň "Steinway" pianinosy hem-de "Lucas" kysymly wiolonçeli hazırlar "Dolmabahçe" köşgünde saklanýar.

Saz kitaphanasy bardy: Bethoven, Mosart, Ýozef Gaýdn, Robert Şuman ýaly klassyky sazyň iň görnükli wekilleriniň döreden sazlarynyň arhiwini saklaýardy, Ýewropadan olaryň notalaryny getirderdi.

Şol döwrüň Stambulunda iň meşhur saz dükanynyň hojaýyny Ernest Komendingeriň birinji belgili müşderisidi.

"Dolmabahçe" köşgünde diňe kiçijik böleginiň görkezilýän, jemi 10 müň 867 kitapdan ybarat ullakan kitaphanasy bardy.

Bu kitaplaryň 6 müň 454-i fransuz we nemes dilindedi.

Wiktor Gýugo, Emil Zolýa, Wolter, Gýote, Şiller dagylary okaýardy.

Fransuz we nemes edebiýatyna degişli eserleri diňe toplamandygyny, olary ýekän-ýekän okandygyny anyk bilyärис, çünki belli-belli tekstleriň aşagy çyzylan, sahypalaryň gyralaryna bellikler edilen.

"Librairie Weiss", "Gerard Freres" ýaly daşary ýurt neşirýatlaryndan kitap getirderdi.

Stambuldaky "Kitabhane-i İbrahim Hilmi", "Tefeyyüz

Kitabhanesi", "Vatan Mücellidhanesi" ýaly neşirýat öýlerinden kitap satyn alardy.

Kitaphanasynthaky "Usulu'l-Hikem fi Nizamü'l-Ümem", ýagny "Milletleriň düzgün-tertibi hakyndaky danalyk ýazgylary" atly kitabyň awtory Ybraýym Müteferrikady. Ilkinji türk neşirleri Ybraýym Müteferrikanyň çaphanasynda çap edilipdi.

Deri, atlas, mahmal, ağaç, hatda mermer bilen gaplanan jilt sungatynyň iň gowy nusgalaryny toplardy.

Kitaplaryndan başga-da, jilt görnüşinde 3 müň 829 žurnaly bardy.

"L'illustration", "Le Temps" ýaly gazetlere abuna ýazylardy.

Sportuň dürlı görnüşleri bilen meşgullanardy, at münerdi, gylüşlaşma sportuna gyzygardy, göreş tutardy.

Suwda ýüzmegi-de gowy görerdi, maşgalasy bilen bile plýažlara giderdi, tentleriň arkasynda bukulmazdy, adaty kupalnik geýerdi, deňize girende suratynyň alynmagyna garşylyk görkezmezdi.

Futbolyň fanköýeridi.

Ogly "Fenerbahçeniň" başlygy wezipesinde oturdy.

Ýewropa eşiginde gezerdi, hemise ykjäm we jalaý geýnerdi, galstuksyz düşen ýeke fotosuraty ýok, aýakgaplaryny Parižde tikdirerdi,odekolonlaryny Germaniyadan getirderdi.

Fotosuratlary biziň günlerimize gelip ýeten gyzy Dürrüşehwar başlyklaýyn, gelninde, maşgalasynyň ähli agzasında hijap ýokdy, hemmesiniň başy aýykdy.

Aýalynyň we gyzynyň saçlary açık halda suratlaryny çekdi.

Baryp-ha, 1919-njy ýylда "İnci" žurnalyna interwýu berdi, aýal-gyzlaryň jemgyýetdäki ornumyň artmalydygyny, aýal-gyzlaryňam edil erkekler bilen deň hatarda bilim almalydygyny, aýal-gyzlaryň çeper döredijilik we sungat ugrundaky işleriniň goldanylmalýdygyny aýtdy.

Kimdir öýdýäñiz?

Iň soňky halyf Abdylmejit ependi.

Topgapy köşgünüň mukaddes amanatlar bölümünde halyflygy kabul edende, taryhda ilkinji gezek arapça däl-de, türkçe doga-dileg edildi.

Halyflyga saýlanandan soň, ilkinji jumga namazyny "Fatih"

metjidinde okady, şonda taryhda ilkinji gezek türkçe hutba okaldy.

Şol hutbada yslam äleminiň mundan beýlæk "jahylliga garşy göreşmeliidigi" aýdyldy.

Iň soňky halyfyň kakasy Abdyleziz – hem patyşa, hem halyfdy. Kakasy-da özi ýaly sazandady, pianino çalardy, wals oýnardy, opera bilen gyzyklanardy. Londonyň, Wenanyň, Parižiň korollyk galalarynda myhman alnardy. Görsünler, öwrensinler diýip, şazadalaryny-da ýanyna alyp giderdi, Wagneriň opera binasyna pul kömegini edipdi. Beyoglundaky Naum teatryna giderdi, sungat işgärlerinden maddy kömegini gaýgyrmazdy.

Kakasy-da özi ýaly suratkeşdi, ol öz heýkelini ýasatdyran ilkinji we ýeke-täk patyşady.

Iň soňky halyf Abdylmejit ependiniň şekillendiriş sungatynda iň uly hemaýatkäri, agasynyň ogly, hem patyşa, hem halyf bolan Abdylhamyt II-di.

Sungat eserlerini arkaýyn döretsin diýip, hut Soltan Abdylhamydyň özi oña Üsküdarda aw köşgünü sowgat edipdi.

Şindi seredýaris welin...

Aýasofýanyň metjide öwrülmegi bilen asmanda gaýmaga başlan bu hameleon tüýsli birtopar zyrrajym-jahyl ildeşler "halyflyk yqlan edilsin!" diýip samyrdamaga başladylar.

Halyflyk-salyflyk indi şeýle-de boljak zat däl welin...

Bü tetellileriň halyfyň zaryny çekmegini – halyfyň mertebesini peseltmekden başga zat däl, gadyrdanlar!

Ýylmaz ÖZDIL.

"SÖZCÜ" gazeti, 29.07.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW,
Stambul uniwersitetiniň talyby. Publisistika